

är, utan något som skapas och som emellanåt måste försvaras, konstaterar Agnidakis. En lokal plats kan vara något man måste förhandla sig till. I kapitlet lyfts dikotomin mellan småorten och staden fram som ett bärande tema. Med inspiration från Thomas Hylland Eriksen och hans begrepp *rötter* och *fötter* diskuteras det komplicerade förhållandet mellan platsrörlighet och platsbundenhet. Här riktas blicken även mot framtiden, och författaren uppmärksammar exempel på nyinflyttare som på olika sätt närmat sig majoritetsbefolkningens sätt att leva, samtidigt som de behållit ett slags nyinflyttarperspektiv. Detta antyder att gränser förskjuts och förändras. Och kanske blir det, som Paul Agnidakis föreslår på avhandlingens sista sida, så småningom tillfälliga lokala tillhörigheter som kommer att dominera, och även omfatta gamla ortsbor?

Avhandlingen är välskriven och väl disponerad, med en tydlig röd tråd som gör att läsaren lätt kan följa hur resonemangen byggs upp och knyts samman. Språket är omsorgsfullt behandlat, men ibland på gränsen till omständligt. Som läsare anar man att det bakom de slutliga formuleringarna ligger ett stort arbete, inte minst när det gäller att korta, komprimera och sålla. Mot bakgrund av det osedvanligt omfattande fältarbete som avhandlingen baseras på är det en beundransvärd prestation att kunna presentera kontentan i en lättöverskådlig och väl genomarbetad bok om dryga 200 sidor. Det är värt att reflektera över det faktum att boken baseras på över 200 intervjuer, i snitt fyra timmar långa, vilket således innebär att varje sida i boken motsvaras av en fyra-timmarsintervju, plus övrigt material. Ett fältarbete av sådana proportioner framstår snarare som ett problem än som en tillgång i ett avhandlingsarbete av idag, och det kan vara på sin plats att avråda andra doktorander från att sikta ens i närheten av de materialmängder som bildat utgångspunkt för denna avhandling!

Det gedigna etnografiska arbetet är samtidigt avhandlingens styrka. Det råder ingen tvekan om att Agnidakis är en skicklig fältarbetare, och avhandlingen speglar en smittande entusiasm inför etnologins möjligheter. Allt talar dock för att han hade kunnat skapa intressant etnografi och belysa sitt ämne väl även med betydligt färre intervjuer och mer begränsad tid i fält, vilket förmodligen hade gjort resan mot målet rakare. Nu syns bara en liten bråkdel av materialet i avhandlingen, och vi kan bara hoppas att författaren får tillfälle att använda åtminstone delar av allt det övriga i andra sammanhang.

I den sällning som varit nödvändig har författaren i enlighet med sitt syfte prioriterat beskrivningar och

analyser av hur människor enskilt och tillsammans skapar sig en plats i Timrå respektive Surahammar. I urvalet har människors berättelser prioriterats framför allmänna fakta och siffror, och det är ett rimligt val i en etnologisk studie. Här och var drivs det dock så långt att man som läsare saknar grundläggande uppgifter om de båda samhällena, och en kronologisk överblick över vad som hände när. En mer utvecklad diskussion av hur förhållandena i Timrå och Surahammar liknar eller skiljer sig från andra, likartade platser hade också varit välkommen.

Sammantaget lyckas ändå Agnidakis väl med att utifrån sina djupdykningar i dessa två orter tolka vad som idag händer på många håll när gamla och nya invånare ska samsas i industrisamhällen under omvandling. Att de människor som lever sina liv på platser som Timrå och Surahammar har viktiga saker att berätta om vår tid och vårt samhälle är uppenbart, och en av avhandlingens förtjänster är att den påminner om att de små orterna alltjämt är angelägna att studera.

Katarina Saltzman, Göteborg

David Thorsén: *Den svenska aidsepidemin. Ankomst, bemötande, innebörd*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in History of Ideas, Uppsala 2013. 527 s., ill. ISBN 978-91-554-8594-8.

Jag läser idéhistorikern David Thorséns avhandling *Den svenska aidsepidemin. Ankomst, bemötande, innebörd* parallellt med Jonas Gardells romansvit *Torka aldrig tårar utan handskar*. I båda fallen är det texter som behandlar ankomsten av hiv-viruset till Sverige i början av 1980-talet och de konsekvenser det fick för samhället och, inte minst, de människor som drabbades. Det är så klart två väldigt skilda verk. Samtidigt är det en läsning som får mig att börja fundera kring vad ett virus är? I såväl Thorséns som Gardells böcker synliggörs, vill jag mena, hur ett virus har en agens som är något långt mer än dess biologiska agens. Det så kallade "human immunodeficiency viruset" var och är inte bara en biologisk enhet utan när den väl har infekterat den levande organismen människan och för eget maskineri börjat tillverka fler viruspartiklar, blir den också noden i ett nätverk som förgrenar sig ut i samhället och får människor att känna och handla. Denna biologiska enhet kan betraktas som en skärningspunkt där kedjor av reaktioner transformerar biologisk agens till samhällelig- och

existentiell agens. Det är denna transformation som jag fastnar för i läsningen av dessa verk.

År 1982 upptäcktes de första fallen av aids i Sverige. Thorsén utgår från *Läkartidningens* fallbeskrivningar när han skriver fram ankomsten av diagnosen i Sverige och hur läkarna på Roslagstulls sjukhus i Stockholm ställde den första svenska aidsdiagnosen i december detta år. Det fanns vid tillfället ett tiotal män i yngre medelåldern, alla homo- eller bisexuella, med liknande symptom, som låg inne för behandling och diagnostisering. I februari 1983 publicerade *Läkartidningen* de första svenska fallen och endast sex månader senare, i augusti, inträffade det första kända dödsfallet i Sverige. Under denna relativt korta period transformerades virusets biologiska agens till en samhällelig agens som tog sig uttryck i bl.a. *Läkartidningen*. Läser vi romansviten *Torka aldrig tårar utan handskar* ger Gardell en något annorlunda beskrivning när han målar upp ett julaftonsfirande i en lägenhet på S:t Paulsgatan i Stockholm bland homosexuella män. Aids har officiellt ännu inte kommit till Sverige utan är något som romanpersonerna endast kunnat läsa om i larmrapporter från USA, där homo- och bisexuella män drabbats av en ny och mystisk cancer. Men i lägenheten erfar man en annan form av transformation än den som sker i *Läkartidningen*, här får vi som läsare istället bevittna hur hiv-viruset skapar en existentiell agens som påverkar vardagens alla göranden. Under högtiden får vi en inblick i hur en av männen, Paul, känner av en förkylning, och en annan, Reine, har klåda i munnen som gör att han måste äta julsiskan mycket långsamt. Förkylningen och klådan ska senare visa sig vara tecken på att de blivit smittade, men den där julaftonen skämtas och skojas det om att Reine ska ta lite snaps för att ta död på det onda. Denna vardagssituation kan därmed också betraktas som en skärningspunkt där kedjor av reaktioner föds och som transformerar hiv-virusets agens till en existentiell agens om kroppens lidande.

Utifrån den numera klassiska definitionen som medicinantropologen Arthur Kleinman gör mellan *disease* och *illness* kan den transformation som fick sitt uttryck i *Läkartidningen* i februari 1983 beskrivas som ett försök att skapa en biomedicinsk ”disease-definition” av aids, medan Gardells långt mer litterära exempel belyser de ”illness-upplevelser” som människor hade av att antingen själva ha blivit smittade eller som anhöriga till någon som smittats. I förstone kan det uppfattas som transformationer som gav upphov till två olika typer av agens – en samhällelig och en existentiell – men

studerar vi Thorséns och Gardells verk tillsammans blir vi varse att nätverken snarare tog form av en symbiotisk förgrening mellan en mängd olika agens. Vi bör med andra ord ifrågasätta Kleinmans uppdelning mellan *disease* och *illness*, mellan det samhällelige och det existentiella, och istället söka efter de undersökningsytor där det samhällelige gestaltas i det existentiella. En sådan undersökningsyta kan vara ett julaftonsfirande på S:t Paulsgatan, här erfars inte bara virusets agens utan här skapas också ett minne av erfarenhet. När jag läser Thorséns avhandling funderar jag mycket på den här dimensionen av vad ett virus är och hur den på olika sätt påverkade det svenska samhället.

Thorsén har i *Den svenska aidsepidemin* som syfte ”att beskriva och analysera epidemins breda historia, att undersöka hur den bemöttes och hanterades av de drabbade, av den medicinska vetenskapen, av samhällets institutioner och i den offentliga debatten” (s. 12). Som teoretisk utgångspunkt väljer han att betrakta epidemibegreppet inte som ett numerärt perspektiv över smittade och sjuka, utan snarare dess sociala och kulturella dimensioner. Sjukdom är, precis som Kleinman ovan skulle hävda, inte bara en biologisk realitet, utan också socialt och kulturellt föränderligt. Thorsén har också en annan central utgångspunkt och det är epidemins mediala och visuella gestaltning och hur den kan sägas vara meningsskapande. I avhandlingen studerar han detta meningsskapande i relation till hur gestaltningen tar form och vilken effekt som skapas. Ett mycket viktigt perspektiv i avhandlingen och helt centralt för att förstå hur samhällets myndigheter internaliserar hälsopromotion och därmed också försöker skapa samhällsmedborgare som tar ansvar för sin hälsa. Hur så att säga det samhällelige och det existentiella vävs samman i den enskilda individen. Med dessa två utgångspunkter väljer Thorsén att, som han skriver: ”tydliggöra på vilket sätt hiv och aids förstods i relation till andra aktuella samhällsproblem och hur dessa relationer kom att påverka den svenska aidsdebatten och aidspolitiken” (s. 22). En givande utgångspunkt då Sverige, ur ett internationellt perspektiv, var ett exceptionellt fall med en lagstiftning som trängde långt in i människors privatliv samtidigt som samhället satsade stora resurser på massiva informations- och sjukvårdsinsatser.

För studiens analys har Thorsén valt att använda sig av en mångfald empiriskt material. *Läkartidningen* har redan nämnts men också sådant material som protokoll från den svenska aidsdelegationen, mediematerial

från nyhetstidningar, debattböcker och memoarer kan nämnas. Avhandlingens styrka, och som jag vill lyfta fram lite extra, är det affisch- och annonsmaterial som bl.a. aidsdelegationen producerade samt tillhörande underlag såsom strategidokument, kontaktrapporter, distributionslistor etc. Thorsén visar i sin avhandling att detta är i hög grad ett mycket givande material och något som den humanistiska hälsoforskningen oftare borde återvända till, inte minst för att undersöka den samhällseliga agensens artefakter.

Något som också kort ska nämnas innan vi kommer in på avhandlingens empiriska redovisning är den periodisering Thorsén gör och som skiljer sig något från tidigare studiers periodiseringar. Dispositionen i denna studie följer i högre grad den officiella svenska aidspolitiken och får därmed en mer kronologisk-tematisk indelning. Utgångspunkten är att Thorsén inte bara vill ”följa vad som förändras [...] utan också *hur* dessa förskjutningar gick till” (s. 35). Avhandlingen har fyra empiriska delar: del 1 ”Ankomsten” åren 1981–1985, del 2 ”Reaktionen” 1985–1989, del 3 ”Konsolideringen” 1989–1992 och avslutningsvis del 4 ”Avklingandet” som berör åren närmast 1992. Det är en rimlig periodisering och fungerar analytiskt väl ihop när t.ex. aidsdelegationens arbete presenteras men blir svårmanövrerbar när mer flyktiga processer presenteras.

Del 1 kan sägas beskriva utvecklingen från de första medicinska förklaringsförsöken och de mediala rapporterna om den mystiska sjukdomen till det nationella kristillstånd som eskalerade under första hälften av 1985, när det stod klart att det var risk för att det skulle utvecklas en aidsepidemi i Sverige. Medierna var tidiga med att rapportera om utvecklingen i USA och den första artikeln publicerades i *Svenska Dagbladet* i början av februari 1982. Tidigt drogs det paralleller till välkända epidemier i historien. Detta är en intressant medielogik som kan jämföras med andra sjukdomsfall, 1982 var exemplet smittkoppor. Thorsén beskriver också hur främst RFSL drev på och kom att bli en central aktör i det svenska aidsarbetet, medan Socialstyrelsen var något mer avvaktande och betraktade initialt aids som en extremt ovanlig sjukdom som främst drabbade en mindre grupp homosexuella män. Detta skulle komma att förändras när Sverige fick det första kända dödsfallet 1983 och Thorsén pekar på att det nu skedde en ökad politisering i aidsfrågan i både media och bland de offentliga aktörerna som RFSL och Socialstyrelsen. Detta gjorde också att situationen kom att tolkas på olika sätt, vilket Thorsén lyfter fram när han skriver: ”Orsaken

till att situationen tolkades så olika av myndigheter bör nog snarare sökas i skilda vardagserfarenheter och olika myndighetsspecifika ansvarsområden och samarbetsformer än i konspiratoriska förklaringar” (s. 66). Thorsén lyfter här fram en sådan undersökningsyta där det samhällseliga i hög grad kom att gestaltas i det existentiella, hur enskilda aktörer och deras upplevelser av aids också färgade av sig i hur olika myndighetspersoner till en början kom att agera i aidsfrågan. Inte minst kom det att handla om en politisering som var nära relaterad till 1980-talets kamp att som homosexuell få leva ett öppet och fullvärdigt liv och där aids utmanade detta. Det var med andra ord en kris i dubbel bemärkelse. Med antikroppstestet 1984 blev det också möjligt att spåra sjukdomen innan den brutit ut, vilket ytterligare möjliggjorde de politiska interventionerna. Detta ledde fram till att sjukdomen kom att framställas, både i media och från myndigheter, som ”en exceptionell utmaning som krävde en lika kraftfull som omedelbar samhällsreaktion” (s. 95). Aids hade kommit till Sverige.

Del 2 – Reaktionen 1985–1989 – är avhandlingens längsta del, den sträcker sig över 238 sidor och är tematiserad under följande fyra rubriker: Aidsdelegationen, Åtgärder, Känsloerna och Kampanjer 1987–1989. Våren 1985 tillsattes den svenska Aidsdelegationen och därmed kom också mycket av det offentliga arbetet att koncentrera sig kring denna delegation. Delegationen fick till uppgift att samordna det nationella aidsarbetet, följa och initiera forskning samt bedöma var det fanns resursbehov. Thorsén beskriver också ingående de medicinska, mediala och politiska förutsättningar som rådde vid delegationens bildande. En sådan var att aidsdebatten under våren 1985 kom att allt mer handla om riskerna med ökad smittspridning mellan och från narkomaner. Vid tidpunkten fanns också kritiska röster som menade att delegationen hade tillkommit för att skydda en heterosexuellt definierad allmänhet i relation till riskgrupperna som hade definierats som narkomaner och homo- eller bisexuella. I ”Åtgärder” beskrivs sedan de insatser som samhället gjorde initialt för att försöka få kontroll över det som nu definierades som ett växande samhällshot. Detta hot kom att ställa några mycket centrala frågor på sin spets: ”Var gick gränsen för myndigheternas insatser, deras möjligheter att påverka såväl individer som större kollektiv”? (s. 116). Som tidigare nämnts gick Sverige långt när det gällde att kontrollera och reglera människors privatliv, det samhällseliga trängde in i det existentiella. En första förändring var att aids kom att klassificeras som en

venersjukdom enligt smittskyddslagen och det blev därmed möjligt att tvångsvårda enskilda individer, vilket i praktiken innebar narkomaner. När man dessutom fortsatte att utveckla en redan offensiva narkomanvård kom denna grupp att bli mycket utsatt och Thorsén skriver att "individen var skyldig att underordna sig kollektivet och dess intressen" (s. 125). Här görs också en mycket intressant analys när Thorsén visar hur den svenska narkomanvården, på grund av kopplingen till hiv och aids, kunde implementera många av sina politiska visioner. Också testet kom att förstärka den skarpa lagstiftningen genom att den hade som mål att epidemiologiskt övervaka utvecklingen, vilken kunde komma i kläm med individens rätt till frihet och integritet. Även införandet av bastuklubbslagen 1987 kan betraktas som en sådan inskränkning av människors frihet. Men man får inte glömma, vilket Thorsén också påpekar, att aidsarbetet genomsyrades av en långgående pragmatism när åtgärderna följde hand i hand med stora satsningar i vård och omsorg med sådant som frivillig testning, kostnadsfri sjukvård, utökade narkomanvårdsinsatser och stöd till frivilligorganisationer.

I del 2 behandlas också enskilda människors föreställningar, ideal och erfarenheter av aids under rubriken "Känslorna" och här utgår Thorsén från ett empiriskt material hämtat från bl.a. tidningar och memoarer. Här presenteras de olika sjukdomsbilder som fanns vid tiden och som kom att vara både de mediala porträtten av aids likaväl som nya patientroller som växte fram på grund av sjukdomen. Sådana porträtt kunde vara Sighsten Herrgård som sommaren 1987 öppet berättade i media om sin sjukdom och därmed också gav aids ett ansikte. Kapitlet diskuterar också hur aids skapade känslor på en mer övergripande samhälls nivå, som t.ex. inom kyrkan eller hur sjukdomen verkade frammana en ny syn på kärlek. Om avhandlingens periodisering fungerar tillfredsställande när det gäller upptäckten av aids i Sverige och Aidsdelegationens tillsättande, så fungerar det inte lika effektivt på detta material. "Känslorna" skulle behöva mycket mer utrymme för att dels tolkas av forskaren, dels skapa en tätare etnografi. Det blir helt enkelt för komprimerat.

Den sista delen i del 2 är "Kampanjer 1987–1989" där de många informationskampanjerna som hade till syfte att minska smittspridningen presenteras. Thorsén arbetar med ett väldigt intressant material där det inte bara är informationsmaterialet som är centralt, utan också de dokument som förelåg för de olika kampanjerna samt utredningsmaterial. Han kan därmed visa på

hur nära ansvariga myndigheter arbetade med reklambyråer för att utforma de budskap som sändes ut och vilken kritik de senare fick för sina kampanjer. Thorsén påpekar också att det i början av kampanjerna gällde att informera det stora flertalet. Han skriver: "Samtidigt är det tydligt att kampanjerna, trots att utmaningarna var stora, ytterst syftade till att så snabbt som möjligt få så många som möjligt att anpassa sig till den nya vardag som hiv och aids innebar" (s. 302). Men genom att följa kampanjmaterialet över tid kan han samtidigt se hur myndigheter anpassade sig i relation till den kritik man fick och hur kampanjerna förändrades.

Syftet med del 3 – Konsolideringen 1989–1992 – är, som Thorsén skriver: "att visa på både kontinuitet och förändring, att analysera både den enighet och konflikt som rådde under denna mindre intensiva fas" (s. 337). I första kapitlet, "Samförstånd och kriser", beskrivs hur aids under perioden inte längre var en lika dagsaktuell samhällsfråga, vilket inte minst märktes på att artiklar i nyhetstidningarna minskade. Det fanns inte heller en lika hotfull bild av en massepidemi och samhället hade också lyckats minska smittspridningen. Aids kom därmed att i allt högre grad uppfattas som en sjukdom bland andra sjukdomar. Det fanns mot slutet av 1980-talet också en "aids-trötthet" menar Thorsén. Samtidigt fanns det nu utrymme för andra diskussioner. De som tidigt hade blivit blodsmittade genom sjukvården, t.ex. de blödersjuka, ställde krav på ekonomisk kompensation. Ett annat tema som diskuteras är att aids som en global epidemi blev allt synligare också i Sverige. Dels handlade det om de svenskar som blev smittade utomlands, dels handlade det om de som kom till Sverige som t.ex. flyktingar. Ett avslutande tema i kapitlet är hur sjukvården förändrades då allt fler insjuknade i aidsdiagnoser.

Kampanjerna under denna period kom också att förändras, inte minst på grund av att aids hade tappat sin mediala och kulturella attraktionskraft. Nu kom aidsdelegationen istället att satsa på mer riktade insatser som hade till syfte att bryta tystnaden kring aids. En förändring under början av 1990-talet var också ett större fokus på det individuella ansvaret och att, som Thorsén skriver "jag skulle reflektera över *mitt* eget beteende, på de val och de risker som just *jag* tog" (s. 381). Nu kom de metoder individen kunde vidta för att skydda sig att lyftas fram tydligare och kampanjer med fokus på kondomen blev allt fler. Det skedde en kondomnormalisering. Avslutande kapitel i del 3 behandlar "Öppenhet och tystnad", som kan sägas behandla dimensioner av vilket ansvar individen hade i förhållande till sin kropp

och sjukdomen. I kapitlet behandlas hur det i Sverige fanns både en moralisk och politisk dimension i hur öppen den enskilde kunde vara kring att berätta om sin diagnos. Kapitlet diskuterar två svenska fall ingående, Jacob Dahlin och Ebbe Carlsson. I fallet Dahlin kom det att handla om spekulationer i medierna av vad han dog av 1991, endast 39 år gammal. När det gäller Carlsson belyses hur han, liksom Herrgård, trädde fram och gav aids ett ansikte.

I den avslutande del 4 – Avklingandet 1992–1996 – riktas fokus mot hur aidsarbetet förändrades när pandemins utmaningar blev större samtidigt som det nationella intresset för sjukdomen minskade. Thorsén menar att en stabilisering och normalisering skedde i förhållande till den svenska aidsepidemin, både politiskt, medialt och kulturellt under denna tid. Inte minst handlade det om att den katastrof som hade målats upp i mitten av 1980-talet uteblev. Samhället hade gått från kris till vardag. I början av 1990-talet kom aidsdelegationen att få allt mer kritik för att de hade spenderat stora summor pengar på att informera om risker som nu kom att framstå som mindre riskfyllda. Thorsén skriver att: ”Våren 1992 hördes alltså allt fler röster att aidsdelegationen haft fel fokus i sitt aidsarbete, riktat fel information till fel publik och till alltför stora kostnader, mänskliga såväl som ekonomiska och förtroendemässiga” (s. 428). Sommaren 1992 avvecklades så aidsdelegationen och dess arbetsuppgifter övertogs av det då nyinrättade Folkhälsoinstitutet.

I del 4 presenteras också de kampanjer som genomfördes mellan 1992 och 1996, nu med Folkhälsoinstitutet som avsändare. De första kampanjerna kom att rikta in sig på att stärka och bygga upp individens värderingar och praktiska handlingsberedskap i förhållande till sexualitet. Institutet fortsatte sedan med en kampanj som tog fokus på det globala läget och att många svenskar blev smittade utomlands. Som svensk var man inte skyddad från den globala epidemin och de konsekvenser den hade fått. För första gången kom också en nationell myndighetskampanj att genomföras som riktade sig till enbart män som hade sex med andra män. Kampanjen genomfördes 1993 och kom av bl.a. RFSL att ses som ett erkännande av homosexualitet från samhällets sida.

Det diskuteras i denna avslutande del också på vilka sätt denna tid kan betraktas som en delvis ny tid av stabilisering och normalisering. Ett mycket intressant underkapitel behandlar nedläggningen av Roslagstulls sjukhus i Stockholm, sjukhuset där den första svenska aidsdiagnosen ställdes, och hur verksamheten istället

kom att bedrivas på Huddinge sjukhus. På detta sätt, menar Thorsén, flyttade det etthundra år gamla epidemisjukhuset från stadens utkant ”till det moderna storsjukhusets hjärta” (s. 461). Hiv och aids blev nu en sjukdom som integrerades i det generella sjukdomspanoramats. Normaliseringen kan därmed inte bara betraktas som politisk, medial eller kulturell, utan det kom att bli en förändring som också tog sig materiell utformning.

Avhandlingen avslutas med ett ”Slutord” där Thorsén sammanfattar sina mest centrala slutsatser och på ett tydligt sätt lyfter fram de empiriska resultaten från undersökningen. Viktigt att lyfta fram är att studien bekräftar tidigare studiers resultat om aidsdelegationens framträdande och konsensusskapande roll, men att aidspolitik inte enbart uttrycktes i lagstiftning utan också i informations- och kunskapsförmedling. Samtidigt som Sverige hade en långtgående lagstiftning som syftade till att samhället skulle kontrollera den enskilda, fanns det samtidigt en stor portion av individuellt ansvarstagande. ”Den svenska aidspolitik byggde med andra ord i första hand på frivillighet, kunskapsförmedling och individuellt ansvarstagande” (s. 468) skriver Thorsén och poängterar att där det brast blev det samhällets plikt att ta över. För att förstå den svenska aidspolitik måste också relationen mellan aids och narkotika förstås, det var genom målen med ett narkotikafritt samhälle, menar Thorsén, som den långtgående aidspolitik kunde implementeras. Men det är också ett mycket bra exempel, vill jag mena, för att diskutera hur det samhällseliga tränger in i det existentiella. För att återvända till recensionens inledande diskussion om att viruspartiklarna blir en nod i ett nätverk som förgrenar sig ut i samhället, kan också det omvända lyftas fram där det samhällseliga letar sig tillbaka in i individen och får denna att agera. Här blir också en parallell läsning med Jonas Gardells romansvit så central, då hans böcker lyckas förmedla det existentiella på ett väldigt fint sätt.

Den svenska aidsepidemin är på många sätt en viktig avhandling, inte minst för att Thorsén går igenom och presentera ett stort och rikt material som uppkom på grund av det s.k. ”human immunodeficiency viruset”. Därmed blir det också en studie som klargör de många symbiotiska förgreningar som nätverket kring den lilla virusnoden skapar, istället för att enbart berätta historien utifrån de homosexuella männens perspektiv som Gardell gör. Thorsén har därmed skrivit den svenska aids-epidemins historia utifrån ett samhälleligt perspektiv.

Kristofer Hansson, Lund